

Любарська Ольга Миколаївна, 1944 р.н. Кандидат педагогічних наук, доцент МДПУ. Голова фонду "Жіноча перспектива", за ініціативою якого було проведено міжнародну конференцію "Жінки в політичній еліті України: процес трансформації і творчості". На запрошення міжнародної асоціації AWID брала участь у форумі, який відбувся у листопаді 1999 року у Вашингтоні, де виступила із стендовою доповіддю "Жіноче лідерство як основа демократичних перетворень в Україні". Коло наукових інтересів: формування творчої особистості, соціально-психологічні аспекти створення нової української еліти.

Формування у студентів загальнолюдських ціннісних орієнтацій

Сьогодні як ніколи актуальним питанням є процес гуманізації вищої освіти. Одним з основних засобів вирішення цієї проблеми є формування у студентів загальнолюдських ціннісних орієнтацій. У статті розглядаються різні аспекти даного процесу на прикладі Миколаївського педагогічного інституту.

Сучасні процеси гуманізації та гуманітаризації освіти обумовлені різними причинами, але перш за все вони викликані зростаючою дегуманізацією суспільних відносин. Ми переживаємо зараз велику духовну кризу. Аналізуючи духовний стан людини, один із сучасних філософів влучно відзначив: "Ми так безнадійно розлюднялись, що за сьогоднішню скромну годівницю віддамо усі свої принципи, душу свою, усі зусилля наших предків, усі можливості для нащадків...".

Тому одним із найважливіших засобів вирішення проблеми гуманізації вищої освіти є формування у студентів загальнолюдських ціннісних орієнтацій. Гуманістична підготовка передбачає не тільки накопичення визначених знань на основі гностичних та мнемічних дій, а й розвиток образу мислення, формування особистісного світосприйняття та світорозуміння, в основі яких лежать загальнолюдські цінності. Під ціннісними орієнтаціями ми розуміємо елемент внутрішньої структури особистості, яка відбиває її суб'єктивне відношення до різних життєвих цінностей, як матеріальних, так і духовних. Ціннісні орієнтації виступають головним компонентом мотиваційно-сміслової сфери особистості та всієї життєдіяльності людини, оскільки поєднують у собі спонукальні, спрямовуючі та ціннісно-сміслові елементи людської діяльності.

Ціннісні орієнтації особистості формуються в процесі засвоєння нею оточуючої соціальної дійсності. Важливе місце у формуванні загальнолюдських ціннісних орієнтацій студентів у Миколаївському педагогічному інституті займає викладання спецкурсу "Соціальна педагогіка та

інновації в освітньому процесі". Цей курс є за своєю сутністю засобом вивчення людей, поведінковою наукою, яка нерозривно пов'язана з психологією та педагогікою, які студенти вивчали раніше.

У процесі вивчення соціології відбувається збагачення особистісного світу студентів. Вони починають сприймати себе як складну соціальну систему, яка входить у множину соціальних спільностей.

Заняття починається зі складання соціального автопортрету. У ході самостійної роботи студенти роблять перелік усіх соціальних груп, спільностей, до яких вони входили або входять. Крім того, вони відповідають на питання, з якою із перелічених груп вони себе співвідносять, чому вони саме їй найбільш близькі. Результат даної роботи – розвиток групового самопізнання, формування уявлення про свою особу.

Вважаємо, що гуманізація має стати головним компонентом нового педагогічного мислення, яке визнає особистість вищою соціальною цінністю. Формування педагогічного мислення здійснюється за допомогою цілої низки заходів. Це проблемно-аналітичний підхід до явищ суспільного життя. Великого значення надаємо дискусії в групі. Більшість завдань здійснюються в малих групах або парах. Малі групи плануємо для кращого висловлення своїх почуттів, бо там людина відчуває себе безпечніше. Дискусія у великій групі корисна для вивчення досвіду всіх членів та надання можливості всім студентам зробити відповідні висновки.

Ось декілька завдань, які надавались для розгляду в дискусійних групах:

- на прикладах зі свого шкільного життя або

педагогічної практики показати залежність результатів виховання від взаємодії зовнішніх та внутрішніх факторів розвитку особи і дати тлумачення поняття про її саморозвиток;

- гуманістична педагогіка, гуманістична направленість особи вчителя... Який зміст Ви вкладаєте в ці слова? Складіть експрес-програму роботи такого вчителя тощо.

Велику перевагу надаємо ідеї вибору, коли студент самостійно, виходячи з основних педагогічних положень свого досвіду, вирішує міні-соціальні проблеми.

Наприклад, прочитайте речення: – *Якщо ми робимо тиск на людину з тим, щоб вона поведилася певним чином, чи доб'ємося ми _____ успіху, чи поведінка людини зміниться тільки на той час, доки не _____ учинений на неї тиск.* Доповніть його необхідно за змістом парою слів з поданих нижче:

1 – незначного, ослабне; 2 – постійного, продовжується; 3 – значного, зміниться; 4 – постійного, ослабне.

Аналогічно розробляються тематичні картки, які містять завдання – закінчити речення. Це надає можливість студентам працювати над висловленням власних ідей, а пізніше обговорювати їх з іншими.

Зараз визрівають якісно нові, ще невідомі та незвичні для багатьох людей, норми життя, світосприймання людини змінюється швидко: з'являється тривога, невпевненість та страх перед новими відносинами у суспільстві (ринкові відносини, приватна власність тощо), які тягнуть за собою зміну статусу багатьох людей. Тому головна функція гуманізації повинна бути не освітня, хоча вона й зберігається, а вагоме місце повинно зайняти формування і розвиток загальних діяльнісних здібностей: почуттів, людяності, толерантності, інтелігентності, інтелекту, волі, морального достоїнства та відповідальності людини за події, що відбуваються. Ми повинні пам'ятати, що те, що ми називаємо загальнолюдськими нормами, проходить тривалу еволюцію. Ці норми ніколи не були застиглими і вдосконалювались разом з розвитком народу. Тому вважаємо за необхідне знайомити студентів із новими підходами до вивчення політичної думки і її гуманізації в Україні, коли створювався новий ідеал людської доброчинності, заклик до саморегуляції людини в земному житті, розквіт гуманітарних знань. Головне – показати самотність прояву цих процесів на українській землі. Тому конче необхідно знайомити студентів із засобами педагогіки народознавства, що містить етнопедагогіку, емоційну культуру, народні

традиції, усну народну творчість, основи народної моралі, символіку, національну психологію, міфологію, наукове та народне світосприйняття тощо.

Студенти як майбутні фахівці повинні усвідомити, що робота школи з формування в учнів наукового світогляду значною мірою залежить від правильного розуміння його сутності та змісту, чіткого визначення структури та поетапності процесу його формування. Проте це поняття значно ширше, і ми знайомимо з цим студентів. На відміну від наукової картини світу, яка фіксує найважливіші наукові дані про оточуючу дійсність, у світогляді проявляється самосвідомість особистості, усвідомлення нею свого місця у світі, утвердження своїх ідеалів, прагнень, внутрішня переконаність. Студенти повинні зрозуміти, що знання абсолютно необхідні для формування наукового світогляду учнів. Однак для перетворення їх у світогляд особистості необхідно, щоб набуті знання були "спроєктовані" на внутрішній світ учня. Отже, знання перетворюються у світогляд лише тоді, коли вони набувають характеру переконань. Майбутні вчителі опановують алгоритм перетворення наукових знань у складову частину світогляду (його пізнавальний елемент), який вміщує: філософське осмислення; відповідність знань інтересам особистості, оцінку їх з точки зору реалізації її інтересів; підтвердження життєвим досвідом; перетворення в систему внутрішніх переконань.

Переконання як складова форма індивідуальної свідомості об'єднують знання про оточуючий світ, дають суб'єктивну оцінку їх істинності. Переконання завжди є якостями особистості, але проявляються вони у міжособистісних стосунках і в практичній діяльності людини.

Бажано, щоб студенти усвідомили загальний вигляд процесу формування наукового світогляду школярів. Тому ми знайомимо їх зі схемою: знання – розуміння – переконання – діяльність. Під час проведення практики в класних колективах даємо студентам завдання запропонувати учням самостійно визначити, що вони вважають для себе найголовнішим: належність до якоїсь спільноти (людства, нації, сім'ї, вікової групи тощо) чи якісь свої особисті риси. На основі відповідей студенти виділили чотири види самосвідомості: загальнолюдські (я – представник людства або одна з частинок Космосу); етнічні (я – представник своєї нації, громадянин України, слов'янин, представник білої раси); групові (я – член своєї сім'ї, я належу до якоїсь групи, об'єднання, я – учень); індивідуальні (я

– жива істота, неповторна особистість, юнак, дівчина).

Аналізуючи результати дослідження, студенти самостійно визначають основні умови, що сприяють

більш ефективному формуванню наукового світогляду і визначенню життєвої позиції учнів, пропонують низку різноманітних інновацій, які б активізували цей процес.

Література

1. Бадера Н.І., Дзюба В.І. Гуманістична культура і формування особистості // Тези доповідей республіканської науково-практичної конференції "Формування загальнолюдських ціннісних орієнтацій, соціального і гуманістичного мислення у студентів". – Одеса, 1994. – Жовтень. – С. 63.
2. Вступительный психометрический экзамен в университеты: Информационная брошюра. – ИЦЭиО, 1995. – С. 44.
3. Дурманенко Є.А. Формування наукового світогляду підлітків у процесі засвоєння знань про людину і суспільство // Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 1994.
4. Кадникова Л.В., Кязимова Г.В. Социализация личности и проблема формирования ценностных ориентаций, социального и гуманистического мышления // Тези доповідей республіканської науково-практичної конференції "Формування загальнолюдських ціннісних орієнтацій, соціального і гуманістичного мислення у студентів". – Одеса, 1994. – Жовтень. – С. 75.

Стаття надійшла до редакції 03.08.2001 р